

ФОРМУЄМО ІДЕНТИЧНІСТЬ

Формування в старших підлітків національно-культурної ідентичності в ЗЗСО: діагностика та практика

Ірина ШКІЛЬНА,
старший науковий
співробітник
лабораторії
громадянського
та морального
виховання Інституту
проблем виховання
НАПН України

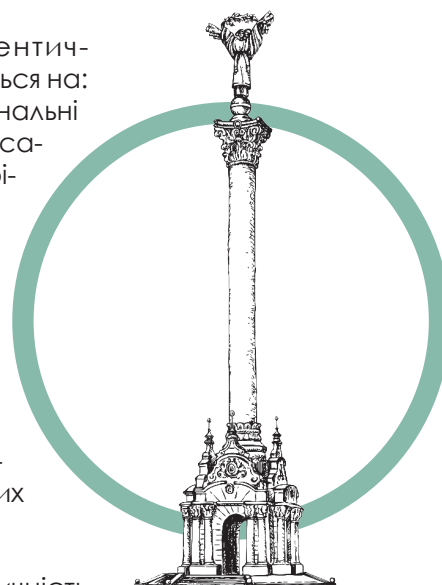
Збереження цілісності держави та її зміцнення, розвиток громадянських зв'язків, розбудова громадянського суспільства належать до фундаментальних інтересів України. Пошук і збереження власної автентичності є актуальними не лише для України, а й для всіх націй і країн. Пропонуємо результати наукового дослідження складників національно-культурної ідентичності та форм роботи з учнями і педагогами, які можна використовувати в педагогічній практиці.

Ідентичність як категорія

Поняття «національно-культурна ідентичність» є складною категорією, що спирається на: історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, національні цінності та патріотизм. Усвідомлення особистістю власної належності та схожості до представників певної нації, а також відмінностей від представників інших націй є важливим чинником міжнаціональних відносин.

У підлітковому віці формується духовно осмислений, рефлексивний патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народів, своїх і чужих прав та свобод.

Відповідно, національно культурна ідентичність сьогодні є нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідо-

мими громадянами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, і особистості, яка своєю активною любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємної любові від неї з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювався на моральній основі (схема на с. 52).

У якості базових моральних цінностей, що характеризують національно-культурну ідентичність особистості, рівень її сформованості, визначаємо такі: **свобода, любов, відповідальність, гідність, справедливість**.

Компоненти, критерії, показники національно-культурної ідентичності старших підлітків представлено у таблиці на с. 50–51.

Діагностика та форми роботи

У процесі роботи з педагогами використовувалися лекції, метод анкетування вчителів та бесіди. Зміст анкетування вчителів містив два блоки запитань: перший блок спрямований на визначення розуміння вчителями сутності поняття «національно-культурна ідентичність»; за допомогою запитань другого блоку ми з'ясували, якими підходами, методами, формами вчителі 7–8-х класів реалізують завдання щодо формування національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності (додаток 1 на с. 53).

З метою виявлення сформованості знань старших підлітків про національно-культурну ідентичність, нами було використано ряд діагностичних методик. Під час діагностування, з метою отримання інформації про рівень знань та усвідомлення сутності моральної самосвідомості учнями 7–8-х класів, ми використовували методи анкетування, пілотажну бесіду, мозковий штурм, незакінчені речення, вправи, тести тощо.

Адже розмірковуючи над відповідями старших підлітків через самооцінку, самоусвідомлення, самопізнання, самовдосконалення, спонукали і стимулювали до глибокої внутрішньої роботи над собою. Також пропонуємо практичні вправи, які можна застосовувати у роботі з підлітками (додаток 2 на с. 54–60).

Аналіз результатів цих методик дозволив виявити рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків, які будуть враховані на формувальному етапі експерименту. Рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків такі: високий, середній, низький.

Високий рівень. Старші підлітки усвідомлюють і визначають зміст моральних понять, що фіксують увагу на власних моральних переживаннях, думках, вчинках і поведінці в цілому. Мають гарні знання про історію і національну культуру України, сучасні політичні і державні процеси, уміють їх аналізувати та оцінювати їхню роль у житті країни та окремої людини.

Мають уявлення про народні звичаї, традиції та обряди, люблять українську мову, шанують символи України. У своїй поведінці орієнтуються на моральні цінності любові, свободи, справедливості, гідності і відповідальності.

Діти цієї групи усвідомлюють свою приналежність до українського народу, мають добре розвинені почуття національної гордості, любові до Батьківщини, добре знають свої права й обов'язки та вміють їх відстоювати. Підлітки беруть активну участь у житті класу, школи, у прийнятті моральних рішень та виконанні доручень.

Середній рівень. У старших підлітків констатовано вибіркоче розуміння моральних понять, виявляється інтерес до вивчення свого внутрішнього світу, але в меншій мірі — до аналізу моральних ситуацій. Національно-культурна ідентичність визначається ставленням оточення, впливом власної самооцінки і самосприйняття, коливається у межах від хизування, зверхності до почуття невдоволення своєю етнічною приналежністю.

Такі діти потребують спонуки і заохочення у постійному послуговуванні українською мовою, вивченні української історії, народних традицій, звичаїв та обрядів. Слід відзначити ситуативні та конформістські мотиви, які переважають у поведінці дітей, висловлювання часом діаметрально протилежних суджень.

Також учні цієї групи часто виявляють відповідальність, якщо є контроль з боку дорослих, не завжди дотримують слова, не готові протистояти приниженню власної чи національної гідності.

Низький рівень. Процес розуміння моральних понять у старших підлітків ускладнюється, вони часто дають їм неадекватні визначення, мають обмежені або не завжди правильні знання про історію України, її національну культуру, моральні цінності. Послугуються українською мовою лише у школі, свідомо ігноруючи її в побуті та у спілкуванні з однолітками. У майбутньому не виявляють інтересу до життя в Україні, байдужі до подій, що відбуваються в Україні. Розмитість і несформованість національно-культурної ідентичності є причиною національної меншовартісності та захоплення іншими культурами, прагнення ідентифікувати себе з ними.

Діти цієї групи легко підпадають під вплив ворожих ЗМІ, що спричинює послаблення, а то й зміну національно-культурної ідентифікації, спотворене розуміння моральних цінностей. Слабкий інтерес до національної культури, нерозвинені навички самокерівництва, високий рівень звинувачень інших та життєва пасивність визначають схильність надавати відповідальність за власні невдачі іншим, без намагання щось змінити у собі, а також характеризують високу конфліктність у стосунках з дітьми інших національностей.

Моральні рішення приймають спонтанно або за підказкою інших. Не здатні самостійно вирішувати власні проблеми. Виявляють байдужість або пасивність у житті класу і школи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшої розробки потребують виховні програми, методики та технології гуманістичного напрямку.

Таблиця

Критерії	Когнітивний	Емоційно-ціннісний	Діяльнісний	Діагностичні методики
Показники				
Складники національно-культурної ідентичності				
Гідність	<ul style="list-style-type: none"> Усвідомлює власну унікальність і значущість особистості Має уявлення про «як концепцію». Усвідомлює себе громадянином, патріотом України 	<ul style="list-style-type: none"> Виявляє інтерес до себе як особистості. Переживає почуття задоволення від результатів своїх досягнень. Вимагає визнання своїх досягнень. Об'єктивно оцінює себе. Об'єктивно оцінює власні дії та порівнює їх з поведінкою інших. Поважає себе та до інших. Виявляє інтерес до національної культури, надбань. Бажає розбудувати Україну як правову демократичну державу. Переживає власну самоцінність як представник української нації 	<ul style="list-style-type: none"> Володіє базовими навичками самопізнання, самооцінки. Здійснює самоконтроль і самокерівництво. Вміє відстоювати власну гідність, адекватно реагує на критику, протистоїть приниженню. Вміє презентувати себе. Визначає життєві пріоритети, має близькі і далекі цілі. Має програму самовдосконалення. Поважає права інших людей. Виявляє активну життєву позицію. Протистоїть зневажливому ставленню до представників українського народу, держави, символів України, її культури; Бере активну участь у житті школи, міста (села) 	<ul style="list-style-type: none"> Лекції для вчителів. Індивідуальні бесіди з учнями 7—8 х класів. Анкета для вчителів № 1. Анкета для вчителів № 2. Анкета для учнів № 2. Бесіди. Диспути «Чи знаєш ти свої права і обов'язки?», «Чи існує український характер?» Вправи «Самохарактеристика», «Мої позитивні якості». Тести. Творчі завдання. Методика незакінченого речення
Свобода	<ul style="list-style-type: none"> Усвідомлює свободу у прийнятті рішень, виборі цілей та способів їх досягнення як під час діяльності, так і у взаєминах. Знає свої права і обов'язки. Визнає права і свободи інших людей. Знає закони України і Конвенції ООН про права людини 	<ul style="list-style-type: none"> Відчуває себе вільним, рівним. Прагне вільно висловлювати свої думки. Відчуває правильність морального вибору, своїх дій і поведінки 	<ul style="list-style-type: none"> Уміє відстоювати свої права. Відстоює свободу думки. Бере участь в роботі органів самоврядування класу, школи. Уміє робити правильний моральний вибір у різних життєвих ситуаціях 	<ul style="list-style-type: none"> Лекції для вчителів. Індивідуальні бесіди з учнями 7—8 х класів. Анкета для учнів № 1. Анкета для учнів № 3. Бесіди. Диспути «Свободу не спити», «Прагнення вільно висловлювати свою думку». Тести
Відповідальність	<ul style="list-style-type: none"> Усвідомлює сутність поняття «обов'язок», «відповідальність». Знає права і обов'язки учнів 	<ul style="list-style-type: none"> Прагнення сумлінно виконати покладені на себе зобов'язання. Задоволення від своєї праці. Переживання почуття сорому за невиконані обов'язки чи аморальні вчинки 	<ul style="list-style-type: none"> Володіє навичками самоорганізації та самодисципліни. Пунктуальність. Вміє долати власну інертність, лінь, страх, невпевненість у собі. Уміє контролювати взяті на себе зобов'язання, дотримуватись даного слова. 	<ul style="list-style-type: none"> Лекції для вчителів. Індивідуальні бесіди з учнями 7—8 х класів. Анкета для вчителів № 2. Анкета для учнів № 1. Анкета для учнів № 3. Анкета для учнів № 4.

Критерії	Когнітивний	Емоційно-ціннісний	Діяльнісний	Діагностичні методики
Любов	<ul style="list-style-type: none"> Усвідомлює значення любові у своєму житті, а також любові до близьких, до Батьківщини, до української мови, національної культури. Усвідомлює себе суб'єктом власного життя. Усвідомлює свою самостійність для себе, для рідних, для України 	<ul style="list-style-type: none"> Відчуває любов до батьків, рідних, до України. Цікавиться українською культурою, історією, мовою. Виявляє бажання встановити дружні стосунки з однолітками. Дослуховується до внутрішнього голосу. Внутрішня потреба діяти заради інших людей. Прийняття самого себе 	<ul style="list-style-type: none"> Виконує взяті на себе зобов'язання та обіцянки. Має навички самоконтролю. Уміє узгоджувати свободу і відповідальність 	<ul style="list-style-type: none"> Мозковий штурм «Що заважає людям поводитися відповідально?» Бесіди. Диспути «Відповідальність і свобода». Творчі завдання. Методика незакінченого речення Лекції для вчителів. Індивідуальні бесіди з учнями 7—8-х класів. Анкета для вчителів № 2. Анкета для учнів № 3. Анкета для учнів № 4. Бесіди. Творчі завдання. Метод незакінченого речення «Батьківщина для мене ...»
Справедливість	<ul style="list-style-type: none"> Розуміє значення справедливості у житті. Усвідомлює об'єктивність вимог до себе та до інших 	<ul style="list-style-type: none"> Переживає несправедливість стосовно себе та інших. Прагне не порушувати права інших. Виявляє самокритичність. Відкритість до діалогу, потреба у партнерських стосунках з оточенням. Покладається на власний досвід, розраховує на себе 	<ul style="list-style-type: none"> Сприймає критику, якщо вона об'єктивна. Допомагає молодшим і захищає їх. Не використовує інших як засіб досягнення цілей. Визнає заслуги усіх етносів і народів у захисті і розбудові України. Виявляє толерантність. Будує стосунки з іншими на засадах рівноправності. Завжди говорить правду. Вміє прощати і просити вибачення. Протистає виявам несправедливості. Не чекає винагороди. Має баланс між емоційним і розумовим контролем над своїми діями. Виявляє самокритичність і самовимогливість 	<ul style="list-style-type: none"> Лекції для вчителів. Індивідуальні бесіди з учнями 7—8-х класів Анкета для вчителів № 2. Анкета для учнів № 1. Анкета для учнів № 3. Пілотажна бесіда з учнями 7—8-х класів. Диспути. Творчі завдання. Інтерв'ю.

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ІДЕНТИЧНОСТІ

Гуманістичний принцип	полягає у визнанні людини найвищою цінністю, розумінні дитини, доброзичливому ставленні до неї, довірі, прийнятті дитини такою, якою вона є, зміні її поведінки через позитив.	1
Індивідуальний принцип	утверджує унікальність і неповторність внутрішнього світу кожної дитини, визначає її «Я концепцію», інтереси, потреби у житті.	2
Принцип неперервності	характеризує процес виховання як такий, що триває протягом усього життя людини.	3
Принцип цілісності	консолідує зусилля усіх суб'єктів виховання в одну систему.	4
Принцип наступності	забезпечує передачу із покоління в покоління досвіду засвоєння національних цінностей, які є основою виховання і розвитку дитячої особистості.	5
Принцип культуровідповідності	згідно з цим принципом формування національно-культурної ідентичності здійснюється відповідно до культурних умов України.	6
Принцип природовідповідності	передбачає формування національно-культурної ідентичності в дітей підліткового віку з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, темпераменту, якостей, нахилів, здібностей, вікових особливостей, природних умов, соціального оточення, народних традицій тощо.	7
Принцип педагогічної компетентності	полягає у доцільному використанні педагогічних форм, методів, доборів змісту, педагогічній тактовності у процесі формування національно-культурної ідентичності.	8
Принцип стимулювання	визначається вірою у сили і здібності дитини, її здатність досягти високих результатів, це заохочення до самоорганізації, самовиховання і самовдосконалення.	9

Тематика лекцій для педагогів

- У чому полягає сутність формування національно-культурної ідентичності у старших підлітків?
- Роль педагога у формуванні національно-культурної ідентичності старших підлітків.
- З якими проблемами найчастіше стикаються старші підлітки?
- Виховання почуття гідності у старших підлітків.
- Усвідомлення свободи у прийнятті рішень.
- Виховання відповідальності, любові в учнів 7—8-х класів.
- Формування у старших підлітків почуття справедливості.
- Значення української мови для старших підлітків.
- Обговорення проблемних ситуацій з формування національно-культурної ідентичності під час годин спілкування учнів 7—8-х класах.

Анкета № 1 для вчителів

1. Як ви розумієте поняття «національно-культурна ідентичність»?
2. Які методи виховної роботи у формуванні національно-культурної ідентичності є найбільш дієвими?
3. Які форми позакласної роботи є найбільш ефективними у формуванні національно-культурної ідентичності в дітей?
4. Які вікові особливості старших підлітків є найбільш значущими у формуванні національно-культурної ідентичності?
5. Що, на вашу думку, на сьогодні найбільше утруднює формування національно-культурної ідентичності у підлітків?
6. Яку б методичну допомогу ви хотіли отримати у формуванні національно-культурної ідентичності дітей старшого підліткового віку?
7. Якими своїми здобутками у плані формуванні національно-культурної ідентичності у дітей ви могли б поділитися з колегами?
8. Яка методична розробка чи методика з цієї проблеми вас би зацікавила?

Анкета № 2 для вчителів

1. Чи можете ви дати визначення терміну «національно-культурна ідентичність»?
2. Чи вважаєте ви доцільною і необхідною діяльність вчителя зі створення педагогічних умов вихованості моральної самосвідомості старших підлітків?
3. Які методи позакласної виховної діяльності зі старшими підлітками ви частіше використовуєте у своїй роботі?
5. Які методи роботи вам найкраще вдаються?
6. Яку допомогу ви б хотіли отримати в організації формування національн-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності?

Тематика індивідуальних бесід для учнів 7—8-х класів

1. Як ви розумієте поняття «національно-культурна ідентичність»?
2. Як подолати власні комплекси (твоє ставлення до себе)?
3. Як ти контролюєш себе у різних життєвих ситуаціях?
4. Утвердження національної ідеї, державної незалежності і суверенітету України.
5. Виховання любові до рідної мови в учнів 7—8-х класів.
6. Формування в старших підлітків почуття національної самопошани і гідності.
7. Гідність і впевненість у собі.
8. Умій захищати свої права в Україні та за її межами.
9. Національні цінності у житті незалежної суверенної української держави.
10. До чого призводить втрата історичної пам'яті?
11. Мова — серце народу.
12. Творцем української національної культури є український народ.
13. Національна ідея як утвердження української незалежної соборної самостійної держави.

Анкета для учнів 7—8-х класів № 1

1. Що таке національно-культурна ідентичність особистості?
2. Чи вважаєш ти себе патріотом?
3. Що ти вкладася у поняття «гідність»?
4. Як ти розумієш відповідальність?
5. Що для тебе є свобода?
6. Яку людину ти можеш назвати справедливою?
7. Справедливість виявляється в...
8. Любов — це...?
9. Де ти можеш виявити себе добрим?
10. Що це означає «бути людиною для себе»?

Анкета для учнів 7—8-х класів № 2 _____ «Людська, особистісна та національна гідність»

1. Як ти розумієш поняття людська гідність?
2. Які почуття в собі ти вважаєш найважливішими, вирішальними?
3. Як ти відстоюєш власну гідність?
4. Що ти робиш для того, щоб стати гідною людиною?
5. Чи модно сьогодні серед підлітків відстоювати національну гідність? Якщо так, то яким чином? Якщо ні, то чому?
6. Хто для тебе є національним героєм?
7. Національна гідність — що це?
9. Що потрібно зробити для того, щоб виховати національну гідність у молоді?
10. Що для цього роблять у твоїй школі?
11. У яких випадках, зазвичай, згадують національну гідність?
12. Про яку людину говорять, що вона має національну гідність?
13. Чи захищає Закон України людську гідність?
14. Як захищують національну гідність?

Анкета для учнів 7—8-х класів № 3 _____

1. Як ти розумієш поняття «свобода»?
2. Яка особистісна якість для тебе є найважливішою?
3. Які якості людей викликають у тебе відразу?
4. Яких якостей ти хотів би позбутися?
5. Як ти розумієш поняття «самопізнання».
6. Чим ти відрізняєшся від однолітків?
7. Що, на твою думку, означає бути відповідальним?
8. Яке має значення відповідальність у житті людини?
9. У чому виявляється відповідальність?
10. Чи доводилося тобі виявляти відповідальність і за яких обставин?
11. Справедливість — це...
12. Які додаткові моральні знання ти хотіла/в би отримати?

Анкета для учнів 7—8-х класів № 4

1. На твій погляд:

Національна культура — це _____

Відповідальність — це _____

Любов до Батьківщини — це _____

Національна ідея — це _____

Ідентичність — це _____

2. Чи хвилює тебе майбутнє України, від кого залежить її доля?
3. Які вчинки викликають у тебе захоплення?
4. Що тобі хотілось б здійснити у своєму житті?
5. Що означає «любити людей»?
6. Чи можна любити людей і не любити себе?
7. Що означає любити себе?
8. Хто є твоїм ідеалом? Чому?

Анкета для учнів 7—8-х класів № 5

1. Україна для тебе — це...?
2. Як ти охарактеризував би українців?
3. Які національні цінності мають об'єднувати всіх українців?
4. Яке твоє ставлення до Батьківщини?

Мозковий штурм

«Що заважає людям поводитися відповідально?»

Вчитель пропонує учням висловити свої думки про те, що заважає людям поводитися відповідально, і записує відповіді на дошці. Після проведення мозкового штурму слід узагальнити відповіді учнів і дати (в разі потреби) подану нижче інформацію.

- Перешкоди на шляху до відповідальної поведінки.
- Тільки егоїсти роблять те, що хочуть.
- Чому я маю визнавати заслуги інших.
- Мені соромно говорити те, що я думаю про себе.
- Якщо хтось відмовляє мені, це означає, що він мене не поважає.
- Важко оцінити себе самому.
- Зарозумілість так само шкодить стосункам, як і надмірна сором'язливість.
- Я не хотів би говорити про свої думки й почуття, бо не хочу турбувати інших своїми проблемами.

Під час констатувального експерименту велику увагу приділяли бесідам з проблем моральної поведінки, зокрема моральних вчинків. Під час таких бесід підлітки діляться своїми думками, почуттями, наводять приклади з власного життя, що дає можливість краще зрозуміти їхні моральні цінності.

Пілотажна бесіда з учнями 7—8-х класів

1. Як ти розумієш поняття «моральні цінності»?
2. Чому так важливо поважати себе?
3. Люди досягають більше, якщо вірять в себе.
4. Поважати себе – це залишатися собою за будь-яких обставин.
5. Як ти ставишся до себе, так і ставитимуться до тебе й інші.
6. Поважати себе – це намагатися бути кращим, ніж ти є.
7. Поважати себе – це поважати інших.
8. Бути чесним із самим собою.
9. Бути справедливим — це...
10. Сходінки до самоповаги.
11. Наведи конкретні приклади вияву гуманності.
12. Я творець власного життя.
13. Чи завжди ти чесний перед самим собою?
14. Як ти розумієш вислів «Свобода в поведінці».
15. Відповідальність — оберіг життя.
16. «В світі немає нічого досконалішого, за людину» — пояснить слова арабського філософа Абдулла Сарацина.

Диспут

Свою ефективність у формуванні національно-культурної ідентичності старших підлітків доводять диспути. Під час диспуту школярі обмінюються поглядами з конкретної проблеми, висловлюють різні думки, колективно обговорюють питання із зазначеної проблеми, учні відстоюють власну позицію, переконуються в правильності чи помилковості своїх суджень, отримують нові знання, вчать їх висловлювати, аргументувати, дотримуються принципу взаємоповаги до співрозмовника. Зокрема зі старшими підлітками можна провести такі диспути, як:

1. Що для тебе є свобода?
2. Прагнення вільно висловлювати свою думку.
3. Чи існує український характер?
4. Чи знаєш ти свої права та обов'язки?
5. Свобода і відповідальність.
6. Що важливо для тебе?

Творчі завдання

Позитивний вплив на виховання моральної самосвідомості старших підлітків мало виконання творчих завдань, різноманітних вправ, інтерв'ю.

Працюючи над вправами, діти виконують багаторазові дії, тобто тренуються застосовувати моральні принципи на практиці.

Таким чином вони поглиблюють свої знання про моральні цінності та національні цінності, шліфують відповідні уміння і навички, розвивають критичне мислення і творчі здібності. Приклади творчих завдань:

1. Складіть маршрут подорожі «Запрошуємо до України».
2. Презентація «Сто чудес України».
3. Презентація «Видатні українці».
4. Дай пораду своїм ровесникам.
5. Складіть пам'ятку «Як бути відповідальним?»
6. Чому Сократ радив: «Пізнай самого себе»?
7. Складіть розповідь про відому особистість, якою ви захоплюєтесь.

Вправа «Мої позитивні якості»

Кожна людина має свої позитивні якості, які визначають успішне спілкування з іншими. Іноді людина навіть не усвідомлює того прекрасного, що в неї закладено. Якщо ви з'ясуєте це, то підвищите свій рівень самоповаги.

Спочатку пригадайте, що ви робите добре, чим пишаєтеся, згадайте свої успіхи в минулому. Запишіть: «Мої досягнення — це...»

Тепер об'єднайтеся в пари. Кожен по черзі має розповісти про свої досягнення. Після цього поміркують з партнером над тим, які саме чесноти сприяли вашому досягненню успіху. Запишіть: «Мої найкращі якості — це ...»

Тепер кожен читає і називає свої позитивні якості, а потім вчитель запитує у всіх: «Які ще чесноти ви можете назвати?», «Що заважає використовувати свої позитивні якості тому чи тому учневі?»

Вправа «Застереження нащадкам»

Учитель пропонує дітям об'єднатися в групи з 3—4-х осіб, скласти і записати на ватмані «Застереження нащадкам». У застереженні діти повинні вказати, чому і яким чином потрібно уникати екологічних катастроф (як Чорнобиль), бойових дій (як на Сході України), до яких наслідків це може призвести. На виконання завдання відводиться 10—12 хвилин. Наприкінці кожна група знайомить присутніх з своїм проектом. Всі презентації діти обговорюють.

Інтерв'ю для батьків

1. Україна і українці на зламі віків.
2. Про що завжди мають пам'ятати українці?
3. Уроки історії — вибір сучасності.
4. Про що не пишуть у підручниках з історії?
5. Яким було життя колись в Україні?
6. Що потрібно зробити українцям, щоб наша країна стала ще кращою?
7. Які інтереси мають об'єднувати усіх українців?
8. Свобода — це коли можна все.
9. Справедливість є важливою рисою, яка визначає порядок людських взаємин у діяльності.
10. Які, на вашу думку, характерні риси особистості та поведінки представників різних національностей?

Практичне значення для старших підлітків у формуванні національно-культурної ідентичності мають тести. Метод тестування застосовується для стандартизованого виміру індивідуальних відмінностей та дає цінні дані для вивчення особистості та її потенціальних здібностей.

Методика незакінченого речення

Інструкція. Допиши наведені нижче речення. Обов'язково аргументуй свою думку.

Допишіть, будь ласка, речення:

Більше всього я ціную в людині _____

Про себе я думаю, що я _____

Мені здається, що мої товариші цінують мене за _____

У собі я більше за все не розумію _____

Кожна людина може захищати свою гідність у _____

Національна гідність — це _____

Для того, щоб ми пишалися Україною, потрібно _____

Мені подобається в школі _____

Мої рідні вважають мене _____

На мою думку, більшість людей живуть для _____

Для мене важливо _____

Моє майбутнє пов'язане з _____

Я не уявляю життя без _____

Кожен у світі _____

Метод незакінчених речень «Батьківщина для мене...»

Батьківщина для мене...

Я люблю Україну, бо...

Справжній патріот...

Ми чекаємо змін у житті України...

Якби я був Президентом, то...

Я для України...

Гра «Чарівний ярмарок»

Особливість цього ярмарку полягає в тому, що на ньому продають незвичайний «товар» – людські якості (або «обмінюються» ними).

Для проведення вправи необхідні аркуші паперу, на яких діти великими літерами записують слово «придбаю» і нижче — якості, які кожен учасник хотів би придбати. Аркуш діти тримають у руці, щоб усі інші бачили текст. Потім на маленьких аркушах паперу кожний учасник фіксує по одній якості, яку б він хотів «продати» або «обмінити» на «ярмарку».

Далі діти ходять і «ярмаркують», придивляються до «товарів», здійснюють «купівлю – продаж» або «обмін». Необхідна умова: якості не можна віддавати, не отримавши нічого взамін.

Вчитель постійно стимулює активність на «ярмарку». Гра припиняється тоді, коли «ярмарок» «роз'їжджається» або ж вчитель, який бере на себе роль директора, оголошує: «П'ята година! Ярмарок «зачинається» і завершує «торги».

Гра «Чи знаєш ти?»

У грі беруть участь всі учні. Вчитель ділить клас на дві команди. Троє учнів виконуватимуть роль суддів. Кожна команда обирає капітана.

Вчитель ставить запитання, якщо одна з команд знає відповідь, капітан показує червону картку – і тільки тоді хтось із команди відповідає.

Якщо команда відповіла неправильно, намагається відповісти інша команда. За правильну відповідь — 1 бал. На роздуми відведено 1 хвилину.

Запитання:

1. Що визначає Закон «Про економічну самостійність України?»
2. Адміністративно-територіальними одиницями України є? (*Область, район, місто, селище і село*).
3. Суверенітет — це...
4. Президент України обереться...
5. В Україні поряд з Президентом діють...
6. Державними символами України є...
7. Державний герб — це...
8. Зображення державного герба розміщується на...
9. Автором мелодії державного гімну «Ще не вмерла Україна» є...
10. Державний прапор — це...
11. Чи карають публічну наругу над державними символами України?
12. Які області входять до складу України?
13. Декларація про державний суверенітет України — це...
14. Які суверенні права має держава?
15. Які події відбулися 24 серпня 1991 року?
16. Конституція — це...

Пошукова діяльність

1. Українські народні свята і звичаї в різних регіонах України.
2. Народні герої України у фольклорі.
3. Національна символіка у народному мистецтві.
4. Найдавніші писемні пам'ятки в Україні.
5. Жертви репресій і Голодомору.

Теми творів роздумів для учнів 7—8-х класів

- «Наш дім — моя земля»;
- «На цій землі я народився»;
- «Українська перспектива європейської інтеграції»;
- «Щоб я зробив для України, якби мене обрали Президентом»;
- «Мова чи суржик?»;
- «Чи існує український характер?»;
- «Патріотизм чи націоналізм?»;
- «Небо синє і сад зелений, мирне небо — край благословенний»;
- «Є щось святе в словах: мій рідний край».